

ЎЗБЕКИСТОНДА ИНВЕСТИЦИЯ ФАОЛИЯТИНИ МУҚОБИЛ МОЛИЯЛАШТИРИШ АМАЛИЁТИ ВА ТАҲЛИЛИ

Бобокулов Акмал Муборакбекович

ТДИУ, мустақил тадқиқодчиси

Аннотация: Ушбу мақолада мамлакатимизда инвестиция фаолиятини муқобил молиялаштиришнинг ташкилий тизими, шунингдек мамлакатимизда муқобил молиялаштириш йўлларини амалиётга жорий этишнинг назарий асосларига индивидуал ёндашувлар асосида такомиллаштиришга қаратиш лган масалалари кўриб чиқилган.

Abstract: This article examines the organizational system of alternative financing of investment activities in our country, as well as issues aimed at improving the theoretical foundations of the implementation of alternative financing methods in our country based on individual approaches.

Аннотация: В данной статье рассматривается организационная система альтернативного финансирования инвестиционной деятельности в нашей стране, а также вопросы, направленные на совершенствование теоретических основ реализации альтернативных методов финансирования в нашей стране на основе индивидуальных подходов.

Калит сўзлар: инвестиция, инвестиция фаолияти, хорижий инвестициялар, молиялаштириш, молиялаштириш механизми.

Key words: investment, investment activity, foreign investment, financing, financing mechanism.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная деятельность, иностранные инвестиции, финансирование, механизм финансирования.

1. Кириш

Бугунги кунда жаҳоннинг кўпчилик мамлакатларида кенг тарқалган краудфандинг, микромолиялаш, таъсирчан инвестициялар (impact investing), ижтимоий облигациялар, молиялаштиришнинг аралаш шакллари (blended finance) сингари янгича (инновацион) молия маҳсулотларини Ўзбекистонда жорий этиш имкониятларини ўрганишга қаратилган ишлар амалага оширилмоқда. Шунингдек, интеграциялашган миллий молиялаштириш механизмини яратиш, ривожланишни молиялаштириш учун зарур бўлган давлат ва хусусий тармоқ имкониятларини ишга солиш орқали Ўзбекистонда барқарор ривожланишни муқобил молиялаштиришга кўмаклашиш ҳамда капитал бозорининг рақобатбардошлигини ошириш ва унинг капиталлашувини 2023 йил якунига қадар 45 трлн сўмга етказиш, банк томонидан кредитлашга

муқобил бўлган самарали молиялаштириш механизмини яратиш бўйича илмий таклиф ва амалий тавсиялар ишлаб чиқиш муҳим аҳамият касб этади.

2. Мавзуга оид адабиётларнинг таҳлили

Бугунги кунда инвестиция фаолиятини муқобил молиялаштириш деганда, ажратилган маблағларни маълум бир инвестиция лойиҳасининг эҳтиёжлари учун фойдаланишнинг аниқ мақсадли моҳияти тушунилади.

Иқтисодчи олимлар П.Байек (2014) томонидан ўз илмий ишларида ноънанавий молиялаштириш бозорининг ишлаш механизми жуда чуқур таҳлил қилиб чиқилган. Р. Коста (2021) краудфандинг феноменини кенг ўрганиб, краудфандинг барқарор ривожланиш даражасини, тадқиқотчилар ва жамиятнинг унга қизиқиши ортиб бораётганини ўз илмий ишларида таҳлил қилиб чиққан. Бунинг натижаси эса шуни кўрсатадики, краудфандинг анъанавий молиявий тизимни ўзгартиришга олиб келади. С.Бегматова (2019) венчур молиялаштиришни давлат томонидан қўллаб-қувватлашнинг иқтисодий механизмларини такомиллаштиришга қаратилган масалалар тизимли ёритиш масалаларини ўрганиб чиққан.

А. Швинбахер ва Б.Ларралде краудфандингни “асосан интернет орқали молиявий ресурсларни совға сифатида ёки эвазига ҳар хил иш ҳақи ёки овоз бериш ҳуқуқини қўллаб-қувватлаш асосида жалб қилиш учун очик танлов”, П.Беллефламм ва бошқалар краудфандингни бизнес контекстида краудфандинг - бу ишбилармонларни ва уларнинг гуруҳларини ўз лойиҳаларини (маданий, ижтимоий ва нотижорат) молиялаштиришга, интернетдан фойдаланадиган, нисбатан кўп сонли одамларнинг бирмунча кичик ҳиссаларига асосланади деб таърифлайдилар.

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, иқтисодчи олимлар томонидан мавзуга оид адабиётлар таҳлилинини ўрганиш жараёнида муқобил молиялаштириш масалалари турлича талқинда кўриб ўтилган.

Муаллифлар кўриб ўтилган омилларни амалга оширишда инвестиция фаолиятини муқобил молиялаштириш жарёнларига етарлича эътибор қаратмагандир. Буларнинг барчаси миллий иқтисодиётнинг инвестиция фаолиятини муқобил молиялаштиришни такомиллаштириш бўйича алоҳида илмий изланишлар олиб боришни тақозо қилмоқда.

3.Тадқиқот методологияси

Тадқиқот методологияси сифатида инвестиция фаолиятини муқобил молиялаштириш ва Ўзбекистон имкониятлари қиёсий таҳлили ҳамда фаразни асослаш усулларида фойдаланилган. инвестиция фаолиятини муқобил молиялаштиришда иқтисодий ҳодиса ва жараёнларга узвийликда қаралиб, тизимли ёндашув услуги қўлланилди. Маълумотлардан хулоса чиқаришда мантиқий таҳлил ва умумлаштириш усулларида фойдаланилди.

4.Таҳлил ва натижалар муҳокамаси

Жаҳон тажрибаси шуни кўрсатадики, инвестиция капиталини шакллантириш тизими мулкчилик шакли ва молиялаштириш манбаларига мос ҳолда такомиллашиб бориши керак. Мамлакатимиз иқтисодиётининг ишлаб чиқариш тармоқларида давлат улушининг салмоғи камайиб, ишлаб чиқаришда нодавлат сектори улуши ортиб бормоқда. Бундай жараён хорижий инвестицияларни иқтисодиётга жалб қилиш учун қулай шарт-шароитларни яратмоқда. Бунинг самараси ўлароқ Ўзбекистон иқтисодиётида хусусий инвесторларнинг тараққий этиб бориши, инвестициявий инфратузилма субъектлари, яъни тижорат банклари ва махсус молия-кредит ташкилотлари ўз фаолиятларини янги муқобил молиялаштириш усуллари ташкил этишлари талаб этилади.

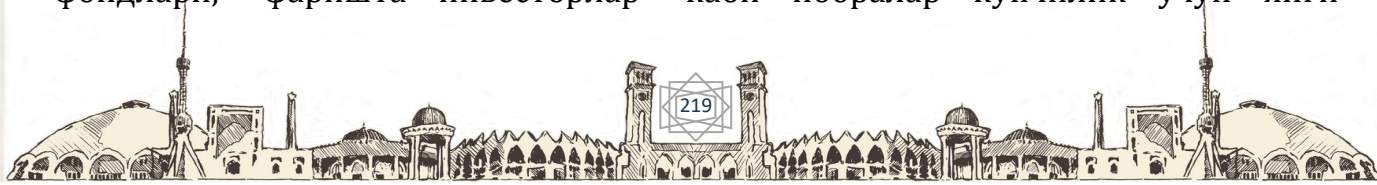
Бундан ташқари инвестициялаш субъектлари ташкилий тузилмаларининг миллий иқтисодиётимизни трансформациялаш талабларига мос равишда ўзгариши инвестициявий фаолиятни ривожлантириш ва иқтисодиётни диверсификациялашга кўмак беради. Бундай жараёнлар Ўзбекистон иқтисодиётида қуйидаги омиллар таъсирида жадаллашмоқда:

- иқтисодиётнинг устувор, айниқса реал тармоқларини инвестициялашда хусусий секторнинг иштироки ортиб бормоқда;
- давлат-хусусий ҳамкорлик лойиҳаларини амалга оширишга кенг имкониятлар яратилмоқда;
- хусусий тадбиркорлик ва кичик бизнес жамғармаларини самарали инвестициявий лойиҳаларга стратегик режалар орқали йўналтириш амалиёти йўлга қўйилмоқда.
- молиявий секторнинг инвестициявий манбаларни жалб этишнинг бозор механизмлари аста-секинлик билан ишга солинмоқда.

Кейинги йилларда Республикада кенг кўламли қулай инвестиция муҳитини яратиш, хорижий инвестицияларни, хусусан, тўғридан-тўғри хорижий инвеститсияларни жалб этиш ва ўзлаштириш бўйича чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Натижада тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ҳисобидан молиялаштирилган 30 149,2 млрд. сўм инвестициялар, ёки 2020 – йилдаги кўрсаткичга нисбатан 1,8 фоиз пунктга камайган ҳолда жами инвестициялардаги улуши 12,3 фоизга тенг инвестициялар ўзлаштирилди. Республикада асосий капиталга инвестициялар ўсиш суръатларини молиялаштириш манбалари бўйича энг юқори кўрсаткич қафолатланмаган ва бошқа хорижий инвестиция ва кредитлар ҳисобидан кузатилиб, ўтган 2020 - йилга нисбатан 39,8 фоизга кўпайди.

Маълумки, иқтисодий жиҳатдан ривожланган давлатлар бизнес доираларида эътиборли ўрин эгаллаган “фаришта инвестор”лар ва венчур фондлари мамлакат иқтисодиётини ўсишига хизмат қилиб келмоқда. Венчур фондлари, “фаришта инвесторлар” каби иборалар кўпчилик учун янги

тушунчалар бўлгани боис уларнинг моҳияти, фаолият юритиш тартиби кўпчиликда қизиқиш уйғотди. “Риск капитали”, баъзи ҳолларда “пай капитали” (equity capital) деб номланадиган бундай турдаги инвестиция манбалари, атамалар мазмунидан ҳам кўриниб турибдики, маълум улуш эвазига таваккалчилик даражаси юқори бўлган инновацион лойиҳаларни, стартапларни молиялаштиришда муҳим аҳамиятга эга ҳисобланади.

Инновацион бизнесни қўллаб-қувватлаш функциясини бажарувчи акселераторлар томонидан саралаб олинган стартаплар бир неча ойлик тайёрлов дастурларини ўтаганларидан сўнг ўз лойиҳаларини фаришта инвесторлар олдида намойиш қиладилар. Улардан муваффақият қозониш эҳтимоли юқори бўлган, “фаришталар” томонидан муносиб кўрилганларига фирманинг маълум улуши эвазига инвестиция киритилади. “Фаришталар” аксарият ҳолларда тажрибали моҳир тадбиркорлар бўлиб, стартаплар муваффақиятидан манфаатдор эканликлари сабаб ҳам ўз фикр ва маслаҳатлари билан кўмак берадилар.

Кафолатланмаган ва бошқа хорижий инвеститсия ва кредитлар ҳисобидан 56 989,9 млрд. сўм ўзлаштирилиб, жами ҳажмдаги улуши 2020 - йилга нисбатан 5,8 фоиз пунктга кўпайиб, 23,3 фоизни ташкил этди.

Шунингдек, тижорат банклари кредитлари ва бошқа қарз маблағлари ҳисобидан 19 545,4 млрд. сўм (жами асосий капиталга инвеститсияларнинг 8,0

фоизини ташкил этиб, 2020 – йилга нисбатан 0,4 фоиз пунктга ўсиш) ўзлаштирилди.

5. Хулоса ва таклифлар

Хулоса ўрнида таъкидлаш лозимки, инвестиция фаолиятини молиялаштиришнинг муқобил шакллари ривожлантириш, аҳоли ва тадбиркорларнинг ўсиб бораётган эҳтиёжларини қондириш, таклиф этилаётган молиявий хизматлар турини кенгайтириш ҳамда сармоядорлар ва қарз берувчиларга қўшимча маблағ жалб этиш имкониятларини тақдим этади.

Хусусан, молиялаштиришнинг муқобил манбаларини ривожлантириш саноатнинг молиялаштириш манбаларини диверсификация қилишда муҳим аҳамият касб этиши мумкин.

Мамлакатда хусусий капитал эгаларининг аксарияти ўз маблағларини ишлаб чиқаришга солмаяпти. Бунга сабаб, биринчидан, инвестиция хатарлари юқорилиги бўлса; иккинчидан, анча самарали ва ўзини тез қоплайдиган тарзда маблағ солиш мумкин бўлган жойларга ҳали сармоя киритиш тажрибалари ва амалиётининг етарлича шаклланмаганлиги; учинчидан, инвестиция хатарлари барча соҳаларда мавжуд бўлган ҳолда уларга қарши тадбиркорона кураша олиш қобилияти, малакаси ва тажрибасига суянишда ўзига ишончининг пастлиги ва тўла шаклланмаганлигидир.

Иқтисодий трансформациялаш, замонавий техника ва юқори технологиялар билан жиҳозланган янги корхоналарни барпо этиш ва реконструкция қилиш учун инвестицияларни жалб қилиш жуда муҳим аҳамиятга касб этади. Бу авваламбор аҳоли бандлиги ва даромадларини ошириш каби муҳим ижтимоий-иқтисодий муаммоларни ҳал этиш имкониятини яратади. Шунингдек, инвестиция лойиҳаларини муқобил молиялаштириш манбаларини шакллантиришни ривожлантириш ва зарур шароитларни яратиб бериш ҳозирги кунда долзарб масалалардан бири ҳисобланади.

Юқорида келтирилган таклифларнинг амалиётга жорий этилиши, бизнинг назаримизда, Ўзбекистон Республикасида инвестиция фаолиятини муқобил молиялаштиришни янада ривожланишига имконият яратиб беради.

АДАБИЁТЛАР:

1. Peter Baeck, Liam Collins, Bryan Zhang «Understanding alternative finance. The UK Alternative Finance Industry Report 2014»; University of Cambridge; Nesta.
2. Carla Martínez-Climent, Ricardo Costa-Climent 2021 year.// “Sustainable Financing through Crowdfunding”// www.mdpi.com/journal/sustainability

3. С.Бегматова Инновацион фаолиятни молиялаштиришда венчур фондларнинг роли. Иқтисодиёт ва молия журнали 2019, 9(129) – Т. 1. – №. 4. 63-69 б.

4. Schwienbacher A., Larralde B. Crowdfunding of Small Entrepreneurial Ventures / Handbook of Entrepreneurial Finance. – Oxford : Oxford University Press, 2010. – P. 369–391.

5. Belleflamme P., Lambert T., Schwienbacher A. Crowdfunding: tapping the right crowd // Journal of Business Venturing. – 2014. – № 29. – P. 585–609.

6. Хуррамов, А.Х. (2019). Умумтаълим мактабларида касб-хунарга йўналтиришда профилли синфларнинг ўрни. Умумтаълим мактабларида ўқувчиларни касб-хунарга йўналтириш ва психологик-педагогик хизмат кўрсатиш самарадорлигини ошириш муаммолари ва ечимлари" республика илмий-амалий конференция, 2(1), 40-42.

7. Кенжабаев, А.Т., Х., Хуррамов А. (2015). КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИК КОРХОНАЛАРИ РИВОЖЛАНИШИНИ МОДЕЛЛАШТИРИШ УСЛУБИЁТИ. XI Международная научно-практическая интернет-конференция, 1(1), 75-85.

8. Ro'ziyev, A.O., Xurramov, A.X. (2013). Axborot tizimlari. 1, 172.

9. Shaxnoza, U. (2022). INGLIZ VA O'ZBEK TILIDA LANDSHAFT SO'ZLARINING QIYOSIY TAHLILI VA FRAZEALOGIYA. *Uzbek Scholar Journal*, 4, 53-55.

10. Shaxnoza, U. (2022). INGLIZ VA O'ZBEK TILIDA LANDSHAFT SO'ZLARINING QIYOSIY TAHLILI VA FRAZEALOGIYA. *Uzbek Scholar Journal*, 4, 53-55.

11. Urinova, F. A., & Usmonova, S. Y. Q. (2019). IN CONTINUOUS EDUCATION SYSTEM HUMANISTIC CHARACTERISTICS OF PARTNERSHIP PEDOGOGY. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 1(12), 317-322.

12. Urinova, F. A., & Usmonova, S. Y. Q. (2019). IN CONTINUOUS EDUCATION SYSTEM HUMANISTIC CHARACTERISTICS OF PARTNERSHIP PEDOGOGY. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 1(12), 317-322.

